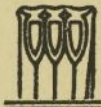

І В А Н Н І М Ч У К

Українська військова організація у Відні в днях перевороту

Причинок до історії будови української держави в Галичині -

ВІДЕНЬ—ЛЬВІВ 1922
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“

Іван Німчук.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗІ КОЧАН
ЗДА

Українська військова організація у Відні в днях перевороту.

(Причинок до історії будови української держави в Галичині).

ВІДЕНЬ—ЛЬВІВ 1922.
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“.

Друкарня „Адрія“, тов. з огр. пор., Відень, П.

Думка явного сепаратизму від Австрії стала назрівати в умах молодих українських старшин австрійської армії (інших молодих українських інтелігентів не було, бо майже всі служили в рядах армії) вже по відомім маніфесті Франца Йосифа з 4. листопада 1916. р. про відокремлення Галичини. Маніфест сей означав перечерпнення пляну тодішньої Загальної Української Ради про утворення окремого автономного українського краю в Австрії і полишення української Галичини під скріпленням польським пануванням, бо розширення автономії Галичини було однозначне зі скріпленням польського панування в Галичині.

Та дальші події, а саме смерть цісаря Франца Йосифа і скликання парламенту новим цісарем Карлом відвернули на якийсь час увагу Українців від акту з 4. листопада. Пішли різні обіцянки й торги, справа відокремлення Галичини зійшла з овиду.

Щойно загально-російська революція, що принесла й воскресення України, і приступлення Америки до війни по боці антант розбурхали в Австрії українську суспільність, найпачеж її молодше покоління. І в краю і в українських

полках на фронті й у запіллю і у Відні стало ферментувати, зачалися дискусії, наради, збори.

Вислідом того настрою був революційний військовий гурток у Відні, що оснувався 31. мая 1917. р. Його оснування попередило кілька таємних нарад присутніх у Відні українських старшин легіону У. С. С. і австрійської армії. Членами його були: Р. Заклинський, М. Опока, С. Безпалько, В. Свидерський і автор цих споминів. Метою гуртка було відірвання українських земель від Австрії і прилучення їх до Великої України. Для сеї ціли постановив гурток вести іредентистичну пропаганду в рядах галицьких і буковинських полків, де до того часу — в противенстві до чеських, югославянських, а навіть польських полків — не було і сліду такої роботи. Гурток передискутував свою програму й поділився на підгуртки з 4—6 осіб. Був плян видати відозву до українських військ австрійської армії із зазивом до непослуху й дезерції.*) Пропаганда пішла по краю і по наших полках. Багато зробило в сім напрямі „оброблювання“ старшин, що приїздили з фронту на відпустку й переїздили через Відень до Галичини. З відомих причин не вели ми ні протоко-

*) Дві такі літографовані відозви видав гурток в коші У. С. С., з них одну зі сконфіскованою промою посла Загайкевича й коментарем до неї. Відозви сі перевозжено в наплечниках до Відня, а звідси на італійський фронт.

лів ні найменших записок. Знаю тільки, що подібні гуртки повстали в рядах У. С. С. і в деяких полках. Одначе віденський гурток по кількох (5—6) своїх засіданнях розлетівся. Причиною була небезпека відкриття, бо про гурток стало за багато людей говорити, як також примусовий виїзд деяких членів з Відня.*)

Та кинена раз думка не пропала. Виміна гадок та дискусії не вгавали. Пішли наради і збори у віденським акад. тов. „Січ“, що була тоді під головуваннем енергійного З. Пеленського. Згадаю тут про збори з 25. квітня 1917. р., які ухвалили привіт Головнім Українській Студентській Раді (Київа**) і збори з 3. грудня 1917. р., на яких ухвалено постанову, що найвищою владою для всіх Українців в Центральна Рада в Київі. Резолюції сих останніх зборів, вислані до львівських українських дневників, польські цензори сконфіскували, а проти учасників зборів розпочалося у Відні слідство за державну зраду. Зачалися ревізії в „Січи“ й по приватних мешканнях і тягання до поліції. В українських студентських кругах було бажання довести до процесу, який повинен був спопуляризувати нашу справу в Європі, головнож в очах антанті. Але що

*) Гляди: Др. М. Лозинський, Галичина в рр. 1918.—1920., стор. 23.

**) Гляди: „Вістник Союзу вивольнення України“, ч. 142. (18), стор. 23.

кількох учасників зборів належало до військового стану (автор резолюцій був також австрійським резервовим офіцером), яким грозив військовий суд, з котрим не було тоді жартів, то Україська Парляментарна Репрезентація поstarалася своєю інтервенцією, що слідство припинено.

В другій половині 1918. р. вже було видно, що центральні держави не встояться. Особливо Австро-Угорщина посидала ноти за нотами з мировими пропозиціями. В місяцях вересні-жовтні вогниї розгром центральних держав висів уже в воздуху.

Українців у Відні було в тім часі небагато, військових ледви кільканайцять. В половині жовтня стали українські військові між собою вже явно радити, що нам робити на випадок розгрому Австрії. Молодші однодушно годилися в тому й настоювали на се, що треба створити українську військову організацію, яка повиннаб заложити у Відні перехідну українську військову станицю для сподіваних десятків тисяч поворотців з італійського, альбанського й інших фронтів, зорганізувати українське військове представництво, яке виступилоб як рівнорядний чинник при ліквідації спільного військового майна й кермувалоб українським військовим рухом у Відні. Скільки глибоко вкоріненої лояльності, страху й рабства було ще тоді в декого з наших громадян, свід-

чить хочби такий факт: До одної такої наради кількох українських військових втягнуто раз також поважного представника нашої професури. Вислухавши нас, заявив він коротко: „Панове, не забувайте, що ви військові і що ви присягали,“ при чім зробив увагу, що він, мовляв, робить нам ласку, бо не зробить з сеї розмови відповідного вжитку...

Після Української Конституанти у Львові з 19. жовтня пішли події скорим кроком. Треба було скоро рішатися й нам. По 2—3 передвступних нарадах (на яких були З. Пеленський, В. Біберович., І. Проць, І. Карач, я і ще дехто) скликано 27. жовтня більшу нараду в бічній кімнаті каварні Райхсрату. Зібралось 17 учасників, головним чином військових. Присутний був також сотник В. Байло від Військової Місії Вел. України, яка була вже від кількох місяців у Відні. Проводив нараді однор. добров. Дрогомирецький. Тут основно передискутовано потребу військового представництва і станиці й вибрано комітет з п'ятих членів (Біберович, тоді завідуючий канцелярією У. П. Р., Пеленський, Дрогомирецький, Коберський, Кущак), який мав справу повести далше.

Дня 1. листопада перед полуднем відбулося в українській клубовій салі австрійського парламенту зібрання українських військових, головним чином старшин. Між присутними був підполк. (тоді) Варивода і сотник проф. др. Смаль-Стоцький.

При кінці наради прийшов до салі президент др. Е. Петрушевич і заявив коротко отсе: „Дуже дякую Вам, Панове, що Ви так скоро зібралися, щоб послужити справі рідної державности. Повідомляю Вас, що якраз вчора сказав я австрійському прем'єрови Лямашови в присутности п. міністра Горбачевського й мін. Тоггенбурга: Бувай здорова, Австріє! Між нами порвані всі нитки. Тепер ми самі будем рішати про себе!“ Сю заяву прийняли зібрані гучними оплесками.

Пополудні тогож дня відбулося в льокалі „Січи“ велике зібраннє (до 100 осіб) під проводом підполк. Вариводи, який і отворив збори. Промовцями виступали: Пеленський, Катамай, Бриндзан, Посацький, Кушак, Дрогомирецький. Говорив також проф. Стоцький. Збори визначили українським військовим представником підполк. Вариводу, а Парляментарна Репрезентація іменувала від себе військовим делегатом (політ.) проф. Стоцького. Командантом української перехідної станиці вибрано поручника Катамая, бо він уже був довгий час командантом віденської станиці У. С. С. і добре в тих справах визнавався. Крім сього ухвалено багато інших справ, між иншими висилку військових відпоручників на всі прифронтові збірні точки, щоби спрямовували всіх наших людей до віденської станиці й не дали їм розпорозуватися по чужих націях, висилку делегатів

до залізничного полку в Корнайбургу, де було багато Українців, висилку делегата до Вінер-Найштадту з такою самою цілю, усталення служби по всіх віденських двірцях, видання відповідної відозви до українського війська і т. п. Вибрано також відповідні комітети (технічно-організаційний, пресовий, для звязку з краєм). Збори мали бадьорий характер, всеж таки вчувалися тут і там песимістичні нотки.

Найблищого дня зложив я з тов. І. Процем відозву, яку після одобрення през. д-ром Петрушевичом видрукували ми в друкарні Гольцгавзена в накладі 10.000 примірників. При укладанні її було присутніх кількох членів пресового комітету. Памятаю, що дискутували ми довго, чи підписати під відозвою „Військова Рада“, чи інакше, бо вже тоді побоювався дехто слова „рада“ (совіт). Згодилися таки на „Військову Раду“, бо виглядало поважнійше, як пропонований „Комітет“.

Тому, що ся відозва, перша українська відозва до українського війська після розвалу Австрії як історичний документ має свою вартість, подаю тут її текст без зміни.

З рук до рук!
Жовнірі!

З рук до рук!
Українці!

Польське панованя в Галичині скинено.
Українські жовнірі і робітники обсадили цілий

Львів і всі більші міста Східної Галичини. Українською Галичиною по Сян, українською Буковиною і українськими частинами Угорщини править Українська Національна Рада у Львові, яка є тепер нашою найвисшою державною властю. Ми всі підлягаємо тепер тільки її приказам.

Поляки в Кракові не перепускають українських жовнірів. Вони їх роззброюють, оброблюють і задержують в голоді і холоді.

Ми мусимо чимскорше добити ся всі між своїх, бо там ждуть на нас. Тому кожний український жовнір мусить зголосити ся до Збірної Станиці української національної армії у Відні, десятий бецирк, артилерійські бараки (їхати трамваєм ч. 67). Там кожний український жовнір довідаєть ся, коли, куди і як переїде до Галичини. Там кожний дістане їду і пристановище.

Жовніри! Збруї і амуніції не кидати! Держати її як святу річ при собі, бо вона буде нам конче потрібна дома. Нас дожидає ціла галицька Україна. Наша вільна нині рідна земля виглядає нас зі всіх сторін світа!

Ми проливали свою кров і гинули поверх чотири роки за чужу справу. Тепер мусимо піти на поміч своїм батькам, братам, жінкам, своїм краянам жовнірам, які скинули з себе польське ярмо, щоби на віки його позбути ся і добути свободу закріпити.

Жовніри!

Коли хочемо вже раз зажити вільним житєм,
коли хочемо знищити до тла польську неволю,
коли хочемо дістати на власність розлогі панські лани, зрошені нашим потом і кровю, мусимо бути карні і мусимо слухати тільки своєї української власти, якою в Національна Рада у Львові.

Нехай живе Українська Національна Рада!

Нехай живе українська національна армія!

Нехай живе українська Держава і весь український народ!

Українська Військова Рада у Відні.

Найблищого дня була вона готова і зараз виїхали з нею делегати на фронт.

„Перед хвилиною ще в кітках австрійського орла, були ми вже вольними синами України, на службі української армії, зі синьо-жовтими відзнаками на рамени й такоюж розеткою на шапках. Ми їхали назустріч тисячам братів наших з італійського фронту, щоб занести їм радісну вістку: Ви вже не раби, а вольні сини й козаки вільної України.

Серце дріжало на спогад останніх вісток з Галичини: Львів, Перемишль, перші бої Укра-

Індів за свою волю, перші жертви! Все те не-паче лискавиця перелітало серед хаосу думок і почувань. Одно нестримне бажання заволоділо душею, чим скорше долетіти до них, розказати їм, показати дорогу та піднести в гору їх прибитого духа!**)

З такими думками й почуваннями їхали наші делегати сповнити свій обов'язок. А обов'язок був не легкий, бо наші люде були прибиті, зневірені, перемучені, а до того Поляки, Чехи, Румуни й інші вели між ними сильну агітацію і тягнули їх між себе. Всеж таки більша частина українських жовнівів прямувала до української Збірної Станиці у Відні й не давалася зводити на манівці.***) А скільки було випадків надзвичайного привязання, глибокої посвяти й пожертвування для рідної справи, сього не счислити. Памятаю випадки, де наші жовніри приїздили на станицю в повнім узброєнні і з крісом під плащем, хоч переходили по дорозі кільканадцять ревізій австрійських військових властей, які всі такі річи конфіскували. Треба дивуватися, як вони се могли перевезти!

Зараз в перших днях листопада заройлися артилерійські бараки в X. окрузі Відня (Laaer-

*) І. Карач: Споми в Бреннерпасу в пад. 1918, „Укр. Пр.“, ч. 23.—25., р. 1919.

**) Великі заслуги поклало тут від. українське жіноцтво й делегати робітничих товариств, що перші робили днями й ночами службу по віденських двірцях.

ztrasse), які роздобуто на перехідну станицю для Українців, нашими жовнірами і старшинами. Фізичний стан людей був пожалування гідний, моральний не кращий. Обдерті, голі, голодні, брудні... Тяжко було формувати з них бовві частини. Люде в більшості рвалися до дому, а тут кожний день приносив сотки нових жовнірів.

Зачалися — спершу з великими труднощами й небезпеками — транспорти наших людей до Галичини через Угорщину, почалася праця над формуванням відділів для відсічі Львова. Кожного дня відбувалися в станиці великі віча (бесідники: Проць, Білинський, сел. Бариш, Пеленський, Пасічник і інші), на яких освідомлювано людей про вагу моменту, вияснювано сучасне положення і взивано всіх до оборони Рідного Краю. Промовцями виступали головно старшини, часами дехто з віденської української інтелігенції, але найкраще вражіння робили бесідники зпоміж мужви. Варта згадати, що вже тоді давалися чути між вояцтвом під впливом агітації з міста, повстання у Відні червоної гвардії і її майже щоденних маніфестацій більшевицькі нотки.

Перший курінь на відсіч Львова в силі 600 людей відійшов в короткім часі під проводом підполк. Кравса, того самого, що вірно витревав до самого кінця і робив відомий відворот через Галичину на Підкарпатську Україну.... З подивом гляділи ми на їх виснажені

обличчя, але ясніючі очі, випрямлені спини, рішучість і тверду постанову після 4-річної служби чужим послужити і своїй справі.

Галицькій Україні, що стояла в розгарі важкої боротьби, стали прибувати на поміч свіжі полки й куріні. Віденська військова організація виконувала по силам своє завдання.

Післяслово.

Отсей малий спомин учасника української революційної організації в австрійському війську буде цікавим документом для історика, який схоче психологічно освітити поведінку Українців під Австрією.

Український нарід був під владою Австрії від 1772. до 1918. р. За той час Австрія перебула кілька воєнних хуртовин. З них найбільш небезпечні були три: велика європейська війна за Наполеона, т. зв. весна народів (1848. р.) і остання європейська війна, яка й розвалила стару монархію.

Весь той час Австрія не мала вірнішого війська як українське.

Коли герой, син Корсика,
Своїх часів князь великий
Підвалини світа страє —
А всі народи Європи
Під його звалені стопи
Застогнали в оден час —

Українцям ані не снилося виступати проти Австрії. „Русин-воєк“ Могильницького се знаменитий пам'ятник українському жовнірови під Австрією, пам'ятник правдивий аж до розвалу Австрії. Коли останній цісар Австрії Карло ходив уже по кімнатах „бургу“ важурений оче-

видним розвалом держави, коли полки різних народів апід його скиптру масово переходили на бік ворога, — українське військо мало щойно перший рис на своїм монументі „Русина-вояка“, свідомий рис, тут описаний. Акти слідства за державну зраду й факт сквалпно встанови слідства кидають на сей свідомий рис дуже характеристичне світло.

На мою думку помиляються всі ті письменники, що у вірности українського війська Австрії бачать доказ рабства. Від 1340. р. перший раз під Австрією завнав український нарід можности бодай слабого розвитку. Він інстинктивно боронив тої можности. А як тільки стара Австрія заявила, що хоче Галичину знов віддати Польщі, зарав появилася в українським війську Австрії думка про непослух і дезерцію, зарав пішла пропаганда по подках і в краю, пропаганда зорганізована в самім серці старої Австрії, у Відні, зарав почалося слідство за державну зраду.

І за се честь нашому війську! Маймож надію, що думка непослуху супроти чужих держав не загине в українським жовнірі аж до часу, поки ті наїздницькі держави не пропадуть так, як пропала стара, велика Австрія.

Осип Назарук.

„Український Прапор“

Виходить раз на тиждень.

Передплата вносить:

в Австрії: без доставки з поштовою пересилкою
місячно К. 80.— 84.—

піврічно річно
в Чехо-Словаччині: чеських К. 25.— 50.—
в Юго-Славії: югосл. К. 50.— 100.—
в Німеччині: Mk. 25.— 50.—
в краях Латинської Унії . Frs. 5.— 10.—
в Англії sh. 4.— 8.—
в Америці S 1.— 2.—

Ціна одного примірника К: 20.—

Адреса Управи часопису:
Wien, VIII. Langegasse 5. Parterre.
